

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ У СПАДЩИНІ А. МАКАРЕНКА

У статті розкрито теоретичні ідеї та узагальнено досвід з організації професійної орієнтації вихованців, визначено провідні тенденції розвитку професійної орієнтації дітей у педагогічній спадщині А. Макаренка.

Ключові слова: спадщина А. Макаренка, професійна орієнтація, трудове виховання, виробниче виховання, творча праця, самовизначення.

За умов соціально-економічних перетворень в Україні особливого значення набуває вимога до молоді щодо високого професіоналізму, максимального розкриття й використання внутрішнього потенціалу особистості. Це можливо за умов свідомого і правильного вибору професії, підготовку до якої необхідно починати з профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в умовах школи.¹

У зв'язку з цим значний інтерес викликає вивчення теоретико-педагогічних ідей та практичних здобутків 20–30-х рр. ХХ ст., періоду створення нової ідеології педагогічної теорії, виховання, “метою якої було формування яскованої і самобутньої індивідуальності” (О. Сухомлинська) [5].

Видатним представником прогресивної науково-педагогічної думки та практики України першої половини ХХ ст. був А. Макаренко (1888–1939 рр.). У його багатогранній теоретичній спадщині та практичній діяльності праця, виробництво, профорієнтація займали чільне місце, розвивалися цілісно, впливаючи одне на одного.

Питання трудового виховання за методикою А. Макаренка та його життєвого шляху знайшли своє відображення у працях М. Гетьманця, І. Зязюна, С. Карпенчук, І. Кривонос, Б. Наумова, Н. Носовець, Л. Попової, І. Смолюк. У вказаних дослідженнях основи профорієнтації визначалися при розгляді системи трудового виховання А.С. Макаренка.

У розробках історико-педагогічного характеру щодо організації сучасної системи профорієнтації учнів висвітлено такі питання: умови профорієнтаційної діяльності з вихованцями (А. Кальянов), основні напрями розвитку ідей А. Макаренка щодо професійної спрямованості навчання старшокласників у вітчизняній педагогічній думці 50–80-х рр. ХХ ст. (О. Олеярник), порівняння форм, методів професійної орієнтації 20–30-х рр. ХХ ст. у школах України та Німеччини (М. Кузів).

Аналіз вивчених матеріалів показує, що теоретичні ідеї та досвід організації профорієнтації вихованців у багатогранній спадщині А. Макаренка не були предметом цілісного дослідження.

Мета статті – розглянути теорію та практику організації професійної орієнтації дітей у спадщині А. Макаренка.

Особливого значення у виборі життєвого шляху вихованців А. Макаренко надавав свободі вибору різних видів праці і наполягав на їх різноманітності. Так, узагальнюючи власний досвід роботи у школі залізничників, педагог підкреслю-

вав, тільки тоді є сенс у допомозі учням у професійному виборі, коли є можливість осмислити й оцінити різні професії. Він писав: “Я всім допомагав у виборі професії, майже всі стали залізничниками, але моя допомога не мала сенсу: не було вибору, ... був маленький діапазон варіації професій: від паровозного слюсаря до паровозного машиніста”. А стимулом вибору професії для учнів була заробітна плата [4, с. 334].

Зовсім по-іншому А. Макаренко організовував професійне самовизначення дітей, які до того, як потрапити до колонії, “вже вибрали собі “професію”, були нею дуже задоволені. ... Але я терпляче привчав їх до праці і до школи, показував нові шляхи людини їх очима, відкривав можливості – писав А. Макаренко. – І спочатку обережно, потім усе сміливіше ... вихованці вступали на шлях праці, захоплювали нові сфери, відкривали перспективи” [4, с. 335]. І вражало як А. Макаренка, так і сучасних дослідників його спадщини те, що учні “при виборі професії менше міркували про майбутні заробітки, про матеріальні стимули. Вони ж самі стежили за великим піднесенням нашого життя і йшли туди, де не вистачає людей, куди закликає їх партія” [4, с. 336]. Про широкий спектр вибору професій вихованцями А. Макаренка свідчить його вислів: “Мені важко сказати, що вони вибрали. Набагато легше чого вони не вибрали – це “професія” злодія або шахрая” [4, с. 336].

У виборі життєвого шляху, професійному самовизначенні вихованців А. Макаренко відводив почесне місце трудовій підготовці, вихованню трудових якостей людини, які розглядав як “підготовку і виховання не тільки майбутнього ... громадянина, а й виховання його майбутнього життєвого рівня, його добробуту” [5, с. 227]. Важливою складовою цієї підготовки він вважав творчу працю, яка можлива лише тоді, коли людина ставиться до роботи з любов'ю, коли вона свідомо бачить у ній радість, розуміє користь і необхідність праці, коли праця стає для неї основною формою прояву особистості і таланту. Таке ставлення до праці можливе лише тоді, коли утворилася глибока звичка до трудового зусилля [5, с. 227].

Для педагога було важливо створити умови для свідомого професійного самовизначення завдяки залученню вихованців до різноманітних видів професійної діяльності, розподілу праці на окремі операції. Так, при організації столярної майстерні кожен виробляв тільки одну операцію, “яка, здавалося б, не дає жодної кваліфікації, але протягом декількох років, які комунар проводить у комуні, він проходить через таку велику кількість різних операцій, переходячи, нарешті, до складних операцій, що він дійсно робився дуже кваліфікованим працівником, необхідним для широкого суспільного виробництва, а не для кустарного” [4, с. 78].

Професійному самовизначенню сприяло й особливе усвідомлення вихованцями себе і свого місця у системі ділових міжособистісних відносин на підприємстві. Хлопці у 13–14 років керували групою фрезерних станків, у 15 років – групою фрезерувальників, у 17–19 років – управляли цехом. Для цього необхідні були знання з математики, вміння читати креслення, виконувати чіткі операції на станках та проводити облік результатів виконаної роботи.

Так, трудове виховання, за словами А. Макаренка, поступово переходило у виробниче виховання, що потребувало введення додаткових уроків з креслення та посилення математичних завдань практичним змістом, озброєння вихованців

знаннями про особливості професійної діяльності. Все це зміцнювало професійні інтереси та професійний вибір комунарів.

У результаті вихованці знали виробництво, мали професію та документ про середню освіту. А. Макаренко підкреслював, що “я бачу корисність цього процесу виробництва в кожному окремому його пункті для виховання характеру людини, яка вийшла з комуни” [3, с. 232].

А. Макаренко з великою повагою ставився до своїх вихованців відносився. Він писав: “Серед них є люди, які здобули вищу освіту. Це історики, геологи, лікарі, інженери, конструктори та ін. Але у всіх у характері є особлива риса широти та різнобічності поглядів, звичок, точок зору тощо. Нещодавно приїздив до мене лікар. Я пам’ятаю, що він у нас працював шліфувальником на великому шліфувальному верстаті, де деталь доводилася до останньої ступеня точності, до сотої міліметра. Він так і працював. Цей прекрасний шліфувальник тепер лікар, але в його філософії і зараз відчувалася повага до точності. І, спостерігаючи комунарів, я бачу зараз відображення тих навичок, яких вони набули в організації виробництва та при виконанні праці” [3, с. 232].

Висновки. Таким чином, А. Макаренко, надаючи пріоритетного значення виробничому вихованню, організовуючи його на підприємстві, визначив мету вибору професії як вибір життєвого шляху. У ході наукового пошуку виявлено, що провідними тенденціями в педагогічній спадщині А. Макаренка щодо проф-орієнтації вихованців були:

- поетапне та поступове включення вихованців у різноманітні види професійної діяльності, введення розподілу праці на окремі операції;
- розвиток ідеї свободи вибору різних видів професії;
- розробка ідеї творчої праці, як: результату ставлення до роботи з любов’ю, свідомого бачення в ній радості, розуміння користі та необхідності праці, основної форми прояву особистості та таланту;
- розвиток ідеї особливого усвідомлення вихованцями себе і свого місця в системі ділових міжособистісних відносин;
- обґрунтування поступового переходу трудового виховання у виробниче виховання;
- творчий підхід до поєднання виробництва та навчання, результатом якого було отримання вихованцями професії та документа про середню освіту.

Подальшого аналізу потребують питання порівняння досвіду використання ідей системи трудового виховання А. Макаренка в Україні та різних країнах світу; розвитку “педагогіки для батьків” у сучасних умовах.

Список використаної літератури

1. Грищенко Л.И. А.С. Макаренко: педагогика, устремленная в будущее / Л.И. Грищенко // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 63–66.
2. Карпенчук С.Г. Педагогічні технології А.С. Макаренка і сучасність : монографія / С.Г. Карпенчук. – Рівне : РДГУ, 2001. – 352 с.
3. Макаренко А.С. Воспитание гражданина / А.С. Макаренко ; [сост. Р.М. Бескина, М.Д. Виноградова]. – М. : Просвещение, 1988. – 304 с., 1 л. портр.– (Б-ка учителя. Пед. раздумья).
4. Макаренко А.С. Избранные произведения : в 3 т. / А.С. Макаренко ; [редкол.: Н.Д. Ярмаченко (председатель) и др]. – 2-е изд., испр. и доп. – К. : Рад. шк., 1985. – Т. 3. – 592 с.

5. Нариси історії українського шкільництва (1905–1933) : навч. посіб. / за ред. О.В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – С. 134.

6. Носовець Н. Принципи побудови системи трудового виховання А.С. Макаренка / Н. Носовець // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2002. – Вип. 3. – С. 237–245.

7. Смолюк И.А. Экономическое воспитание старшеклассников в процессе трудового обучения : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / И.А. Смолюк. – К., 1988. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013.

Черевань И.И. Организация профориентации воспитанников в наследии А.С. Макаренко

В статье раскрыты теоретические идеи и обобщен опыт организации профессиональной ориентации воспитанников, определены основные тенденции развития профориентации детей в педагогическом наследии А.С. Макаренко.

Ключевые слова: *наследие А.С. Макаренко, профессиональная ориентация, трудовое воспитание, производственное воспитание, творческий труд, самоопределение.*

Cherevan' I.I. The organization of vocational guidance of pupils in the legacy of A. Makarenko

The article describes theoretical ideas and the experience to organize vocational guidance of pupils, identified major trends in career counseling children in the pedagogical heritage A.S. Makarenko.

Key words: *heritage A.S. Makarenko, vocational guidance, employment training, industrial training, creative work, self-determination*